

AVSNITTET OM KRITIKERNA

FÖRSTA GÅNGEN JEAN-CLAUDE PELLETIER läste Benno von Archimboldi var julen 1980 i Paris, där han studerade tysk litteratur. Han var nitton. Boken i fråga var *D'Arsonval*. Den unge Pelletier visste inte då att den romanen var del av en trilogi (där första delen, *Trädgården*, handlade om England, den andra, *Lädermasken*, om Polen, och *D'Arsonval* givetvis om Frankrike) men denna okunnighet eller denna lakun eller denna brist på bibliografiskt vetande, som bara kan skyllas på hans ungdom, minskade inte på minsta vis den förbländning och beundran romanen ingav honom.

Från den dagen (eller den sena nattimme då han avslutade denna första läsning) var han en entusiastisk archimboldian, och nu började hans pilgrimsvandring, hans sökande efter fler verk av författaren. Det var inte lätt. Att få tag på böcker av Benno von Archimboldi på nittonhundraåttiotalet var, också i Paris, ett arbete som medförde svårigheter av många slag. På biblioteket på tyska institutionen på hans universitet fanns nästan ingenting om Archimboldi. Lärarna hade aldrig hört talas om honom. En av dem sa att namnet lät lite bekant, påminde honom om något. Till sin ilska (och förskräckelse) insåg Pelletier efter tio minuter att det hans lärare kommit att tänka på var den italienske målaren, och också om honom var läraren monumentalt okunnig.

Han skrev till det förlag i Hamburg som givit ut *D'Arsonval* men fick

aldrig något svar. Han letade igenom de få tyska bokhandlar han hittade i Paris. Namnet Archimboldi dök upp i ett lexikon över tyska författare och i en belgisk tidskrift inriktad på preussisk litteratur. Om det där med preussisk var allvarligt eller skämtsamt menat fick han aldrig veta. År 1981 reste han tillsammans med tre studiekamrater genom Bayern, och där, i en liten bokhandel i München, på Voralmsstrasse, hittade han två böcker till, en liten volym på mindre än hundra sidor med titeln *Mitzis skatt* och den redan nämnda *Trädgården*, den engelska romanen.

Läsningen av de två böckerna förstärkte ytterligare den uppfattning han redan hade om Archimboldi. År 1983, då han var tjugotvå, började han översätta *D'Arsonval*. Ingen hade bett honom göra det. Vid den här tiden fanns det inget franskt förlag som var intresserat av att ge ut den tyske författaren med det konstiga namnet. Pelletier började översätta honom huvudsakligen för att han tyckte om honom, för att det gjorde honom lycklig, men han tänkte också att han skulle kunna lägga fram sin översättning med ett förord om Archimboldis verk som avhandling, och, vem vet, som första steget på väg mot en framtida doktorsexamen.

Han var klar med den slutgiltiga versionen av översättningen 1984, och ett förlag i Paris gav, efter en del vacklan och motsägelsefulla besked, ut Archimboldi. Romanen trycktes i tretusen ex, och man hade från början trott att den skulle sälja högst tusen, men efter ett par positiva, ja, rent översvallande, recensioner såldes första upplagan slut, vilket öppnade dörrarna till en andra och så småningom en tredje och fjärde upplaga.

Vid det laget hade Pelletier redan läst femton böcker av den tyske författaren och översatt ytterligare två, och han ansågs så gott som enhälligt vara den främste Archimboldikännaren i hela Frankrike.

Då kunde Pelletier tänka tillbaka på den dag då han första gången hade läst Archimboldi, och han såg sig själv som ung och fattig i ett *chambre de bonne*, med en mörk korridor på vinden utanför där det fanns ett handfat som han delade med femton andra och där han tvättade

ansiktet och borstade tänderna, och en fruktansvärd och föga hygienisk toalett, också den delad med de femton andra på den mörka vinden och knappast värd namnet toalett, snarare var det ett dass eller en latrin. En del av de andra som bodde på vinden hade rest hem till sina egna landsändar med en universitetsexamen, några hade flyttat inom Paris, till lite bekvämare bostäder, och några få bodde kvar och vegeoterade eller tynade långsamt bort av äckel.

Han såg som sagt sig själv, asketiskt framåtböjd över sina tyska ordböcker, i ljuset av en svag glödlampa, smal och ihärdig, som om hela han vore ren vilja bliven till kött, ben och muskler, inget fett, fanatisk och fast besluten att nå det uppsatta målet, kort sagt en rätt vanlig bild av en student i den franska huvudstaden, men i honom verkade det som en drog, en drog som fick honom att gråta, en drog som öppnade känslans slussar som en banal holländsk artonhundratalspoet uttryckte det, och dessutom slussarna till något som kunde tolkas som självmedlidande men inte var det (vad var det då?, ursinne?, antagligen) och som fick honom att tänka och tänka om igen, men inte i ord utan i smärtsamma bilder. Det var sin lärlingstid han såg, sina ungdomsår, och efter en lång, kanske bortkastad natt, tvingade den fram två slutsatser: den ena att livet så som han levat det dittills var slut, den andra att en lysande karriär låg framför honom och att han, för att den inte skulle mista sin glans, måste bevara ungdomens starka vilja som enda minne från den där parisiska vinden. Det föreföll honom inte som en oöverkomlig uppgift.

Jean-Claude Pelletier var född 1961 och 1986 var han redan professor i tyska i Paris. Piero Morini var född 1956, i en by nära Neapel, och även om han läste Benno von Archimboldi första gången år 1976, det vill säga fyra år före Pelletier, var det inte förrän 1988 han översatte sin första roman av den tyske författaren, *Bifurcaria bifurcata*. Boken gjorde inget segertåg hos de italienska bokhandlarna utan möttes snarare av medlidande.

Archimboldis ställning i Italien var, det måste påpekas, mycket olik

den i Frankrike. Faktum är att Morini inte var den förste som översatte honom. Och inte nog med det, den första roman Morini råkade på var en översättning av *Lädermasken* gjord av en viss Colossimo för Einaudi redan år 1969. Efter *Lädermasken* publicerades i Italien *Floder i Europa*, 1971, *Arvet*, 1973 och *Den perfekta järnvägen*, 1975, och dessförinnan hade ett förlag i Rom 1964 gett ut en novellsamling där det fanns gott om krigsskildringar, *Berlins undre värld*. Man kan alltså inte påstå att Archimboldi var totalt okänd i Italien, även om man inte heller kan påstå att han var en framgångsrik författare eller en författare med viss framgång eller ens en författare med föga framgång, han var snarast en författare utan framgång över huvud taget, en vars böcker åldrades på de möjligaste bokhandelshyllorna eller slumpades bort eller blev liggande i bortglömda staplar på förlagens lager innan de till sist giljotinerades.

Morini lät sig förstås inte nedslås av det skrala intresse Archimboldis verk hade mötts av hos italienska läsare, och sedan han översatt *Bifurcaria bifurcata* skickade han två essäer om författaren till två olika tidskrifter, en i Milano, en i Palermo. Den ena handlade om ödet i *Den perfekta järnvägen*, den andra om de många förklädnader i vilka samvetet och skulden uppträder i *Letea*, en roman som vid första anblicken kan förefalla erotisk, och i *Bitzjus*, en tunn liten volym på knappt hundra sidor, på sätt och vis lik *Mitzis skatt*, den bok som Pelletier hade hittat i en gammal bokhandel i München och som huvudsakligen handlar om Albert Bitzjus, pastor i Lützelflüh i kantonen Bern, upphovsman till predikotexter och tillika författare under pseudonymen Jeremias Gott-helf. Båda essäerna blev publicerade och Morinis vältalighet eller tjuskraft när han presenterade Archimboldi ledde till att hindren övervanns och 1991 såg översättning nummer två av Morini, denna gång *Den helige Thomas*, dagens ljus i Italien. Vid den tiden undervisade Morini i tysk litteratur på universitetet i Turin, läkarna hade upptäckt att han hade multipel skleros och han hade redan råkat ut för en spektakulär och egendomlig olyckshändelse som för all framtid band honom till ett liv i rullstol.

Manuel Espinoza kom till Archimboldi på andra vägar. Han var yngre än Morini och Pelletier och åtminstone de första åren på universitetet studerade han inte tysk språkvetenskap utan spansk sådan, av olika sorgliga anledningar, bland annat att han drömde om att bli författare. När det gällde tysk litteratur kände han bara till tre klassiker (och det dåligt): Hölderlin, eftersom han vid sexton års ålder hade trott att hans framtid låg i poesin vilket kom honom att sluka alla poesiböcker han kom åt, Goethe eftersom en humoristisk lärare under sista året i gymnasiet hade rekommenderat honom att läsa *Den unge Werthers lidanden* och sagt att han där skulle finna en tvillingsjäl, och slutligen Schiller, som han läst en teaterpjäs av. Senare skulle han läsa mycket av en modern författare, Jünger, mest eftersom han ville smälta in, för de Madridförfattare han beundrade och innerst inne hatade av hela sin själ talade ständigt om Jünger. Man kan alltså säga att det fanns en enda tysk författare som Espinoza verkligen kände till, och det var Jünger. I början tyckte han att dennes böcker var magnifika och eftersom de flesta av dem fanns översatta till spanska var det inga problem för Espinoza att få tag på dem och läsa dem. Han hade föredragit att det inte vore fullt så lätt. De han umgicks med var för övrigt inte bara andäktiga anhängare till Jünger, en del hade också översatt honom, något som inte besvärade Espinoza, för den glans han eftersträvade för egen del var inte översättarens utan författarens.

Månaderna gick och åren, tyst och skoningslöst, och han råkade ut för några obehagliga upplevelser som fick honom att ändra uppfattning. Han upptäckte snart att jüngerianerna han umgicks med inte var så jüngerianska som han hade trott utan att de, som varje litterär grupp, var underkastade årstidernas växlingar och att de om hösten faktiskt var jüngerianer men om vintern plötsligt blev anhängare till Baroja och om våren till Ortega y Gasset, och att de om sommaren till och med övergav baren där de brukade träffas och gav sig ut på gatan och sjöng bukoliska verser till Camilo José Celas ära, något som den unge Espinoza, som innerst inne var patriot, helhjärtat hade kunnat acceptera om det hela hade gått mer lättsamt till, mer karnevaliskt, men som han

absolut inte kunde ta på det allvar de unga fuskjüngerianerna gjorde.

Värre var att upptäcka vilken uppfattning de hade om hans egna essäer, den var så negativ att han någon gång ibland, under en sömlös natt till exempel, på fullt allvar frågade sig själv om inte de där människorna, om än mellan raderna, bad honom ge sig av, sluta besvåra dem, aldrig mer visa sig.

Och värre ändå var det när Jünger själv dök upp i Madrid och jüngerianerna organiserade ett besök på El Escorial, konstigt påfund av mäs-taren, besöka El Escorial, och när Espinoza ville ansluta sig nekades han, som om låtsasjüngerianerna inte ansåg honom värdig att ingå i tyskens livgarde eller som om de var rädda att han, Espinoza, i ungdomligt oförstånd skulle hitta på något excentriskt och ställa dem i dålig dager. Den officiella förklaringen (som kanske dikterades av medlidande) var att han inte kunde tyska, vilket alla de som skulle ge sig iväg på utflykten med Jünger kunde.

Och det var slutet på Espinozas förhållande med jüngerianerna. Och det var början på ensamheten och regnet (eller stormen) av motstridiga och oftast ogenomförbara föresatser. Det var inga bekväma nätter, än mindre behagliga, men Espinoza upptäckte två saker som var honom till stor hjälp den första tiden: han skulle aldrig bli författare och han var, på sitt sätt, en modig ung man.

Han upptäckte också att han var en långsint ung man och att han var full av förbittring, att han riktigt utsöndrade förbittring, och att han lätt hade kunnat döda någon, vem som helst, för att lindra ensamheten och regnet och kylan i Madrid, men den upptäckten föredrog han att inte tänka mer på utan låta vila i mörkret. Han skulle i stället koncentrera sig på att acceptera att han aldrig skulle bli författare och på bästa möjliga sätt ta vara på den insikt han nyss fått, att han var modig.

Han fortsatte alltså att studera spanska på universitetet, men han skrev också in sig på tysk språkvetenskap. Han sov mellan fyra och fem timmar per dygn och ägnade resten åt studierna. Innan han var klar med examen i tyska skrev han en tjugo sidor lång essä om Werther

och musiken som publicerades i en litterär tidskrift i Madrid och en universitetstidning i Göttingen. När han var tjugofem hade han examen i såväl spanska som tyska. År 1990 doktorerade han i tysk litteratur med ett arbete om Benno von Archimboldi som ett förlag i Barcelona publicerade ett år senare. Vid det laget var Espinoza en habitué på kongresser och vid rundabordssamtal om tysk litteratur. Han behärskade det tyska språket om inte utomordentligt så mer än hyfsat. Han talade också engelska och franska. Liksom Morini och Pelletier hade han ett bra arbete och en icke föraktlig inkomst och var respekterad (så långt möjligt) såväl av studenterna som av kolleger. Han översatte aldrig Archimboldi eller någon annan tysk författare.

Det fanns något mer än Archimboldi som förenade Morini, Pelletier och Espinoza. Alla tre hade en järnvilja. Faktum är att det finns ytterligare en sak de hade gemensamt, men det kommer vi till senare.

Liz Norton var däremot inte det man vanligtvis kallar en kvinna med stark vilja, det vill säga hon gjorde inte upp planer vare sig på lång eller kortare sikt och hon satsade inte allt för att uppnå målen. Hon saknade helt de attribut som hör viljan till. När hon hade det svårt lyste smärtan igenom och när hon var glad smittade hennes glädje av sig på andra. Hon var inte i stånd att sätta upp ett bestämt mål och hade inte den uthållighet som krävs för att ta sig fram till detta mål. Inget mål var förresten tillräckligt lockande eller åtråvärt för att hon skulle engagera sig helt i det. Uttrycket »nå sitt mål« använt om något privat lät för henne som en fälla, något småaktigt som man borde akta sig för. Hon föredrog ordet »leva«, och vid sällsynta tillfällen »lycka« framför uttrycket »nå sitt mål«. Om viljan är underkastad samhällets krav, som William James ansåg, och det följaktligen är lättare att gå i krig än att sluta röka, skulle man om Liz Norton kunna säga att det för henne var lättare att sluta röka än att gå ut i krig.

En gång, på universitetet, var det någon som sa det till henne, och hon blev förtjust, men det kom henne inte att börja läsa William James, vare sig då eller senare. För henne var läsandet direkt kopplat till nöje, till glädje,

och det hörde inte samman med kunskap eller gåtor eller konstruktioner och labrynter av ord, som Morini, Espinoza och Pelletier trodde.

Hennes upptäckt av Archimboldi var den minst omvälvande och poetiska av allas. Under de tre månader hon som tjuogoåring bodde i Madrid lånade en tysk vän ut en kärleksroman till henne, skriven av en författare hon inte kände till. Namnet gjorde henne förbryllad. Hur kan det komma sig, frågade hon sin tyske vän, att det finns en tysk författare med efternamn som en italienare men ändå med ett aristokratiskt tyskt *von*? Den tyske vännen visste inte vad han skulle svara. Det är antagligen en pseudonym, sa han. Och sedan tillade han, som för att göra henne dubbelt förbryllad genom att till det underliga lägga ytterligare något underligt, att det i Tyskland inte var vanligt att manliga förnamn slutade på vokal. Kvinnliga förnamn kunde göra det, ja, men definitivt inte de manliga. Romanen hennes vän lånade henne var *Den blinda* och hon tyckte om den, men inte till den grad att hon rusade iväg till en bokhandel för att köpa Benno von Archimboldis övriga böcker.

Fem månader senare, tillbaka i England, fick Liz Norton ett paket med posten från sin tyske vän. Det handlade som man kan förstå om en annan roman av Archimboldi. Hon läste den, tyckte om den, letade på collegets bibliotek efter fler böcker av Archimboldi och hittade två: den ena var den hon redan hade läst i Berlin, den andra var *Bitzius*. Och när hon hade läst den rusade hon faktiskt iväg för att hitta fler böcker av Archimboldi. På den fyrkantiga innergården regnade det, den fyrkantiga himlen liknade en stel grimas hos en robot eller en gud skapad till vår avbild, de diagonala regndropparna gled nedför grässtråna i parken men de hade likaväl kunnat glida uppåt, sedan blev de avlånga (dropparna) runda (droppar) och uppslukades av marken som bildade underlag till gräset, gräset och marken verkade tala med varandra, nej inte tala, gräla, och deras obegripliga ord var som kristalliserade spindelnät eller korta kristalliserade spyor, ett knappt hörbart knastrande, som om Liz Norton den där dagen hade druckit ett avkok på peyote i stället för te.

Men faktum är att hon bara hade druckit te och att hon kände sig överväldigad, som om någon hade viskat något fasansfullt i hennes öra, en bön vars ord långsamt upplöstes alltmedan hon avlägsnade sig från college och regnet blötte ner hennes grå kjol och de knotiga knäna och de vackra vristerna men inte så mycket mer, för Liz Norton hade inte glömt att ta med sig paraplyet innan hon rusade iväg genom parken.

Första gången Pelletier, Morini, Espinoza och Norton träffades var på en kongress för samtida tysk litteratur som hölls i Bremen 1994. Innan dess hade Pelletier och Morini lärt känna varandra under de tyska litteraturdagarna i Leipzig 1989, i det döende DDR, och sedan på ett symposium om tysk litteratur i Mannheim i december samma år (rena katastrofen, dåliga hotell, dålig mat, urusel organisation). På sammankomsten över ämnet modern tysk litteratur i Zürich 1990 träffade Pelletier och Morini för första gången Espinoza. Espinoza träffade återigen Pelletier under det bokslut över europeisk nittonhundratalslitteratur som hölls i Maastricht 1991 (där Pelletier talade över ämnet »Heine och Archimboldi: sammanlöpande vägar« medan Espinoza kallade sitt föredrag »Ernst Jünger och Benno von Archimboldi: vägar som går isär«) och man skulle utan större risk kunna påstå att de från och med då inte bara läste varandras arbeten i specialtidsskrifter utan också blev vänner, eller att det mellan dem växte fram något som liknade en vänskapsrelation. År 1992, på konferensen om tysk litteratur i Augsburg, sammanstrålade Pelletier, Espinoza och Morini återigen. Alla tre lade fram vetenskapliga arbeten över ämnet Archimboldi. Under några månader hade det talats om att Benno von Archimboldi själv tänkte närvara vid denna viktiga begivenhet där inte bara de vanliga germanisterna skulle delta utan också ett stort antal tyska författare och poeter, men i sanningens ögonblick, två dagar före mötet, kom ett telegram från Archimboldis förlag i Hamburg där man meddelade att denne tyvärr inte kunde komma. Mötet blev förresten ett fiasko. Enligt Pelletier var det enda intressanta en föreläsning av en gammal professor

från Berlin om Arno Schmidt (se där ett tyskt mansnamn som slutar på vokal!), mycket mer var det inte. Hans åsikt delades av Espinoza och, om än i mindre grad, av Morini.

De lediga timmar de hade, många, ägnade de åt promenader i det enligt Pelletier inte vidare intressanta Augsburg, en stad som inte heller Espinoza tyckte var något vidare, och som Marini tyckte var så där, men på det stora hela instämde han i att den inte var något vidare, medan än Espinoza, än Pelletier körde rullstolen med italienaren, vars hälsa vid det här tillfället inte var något vidare bra, varför hans båda kamrater ansåg att lite frisk luft inte skulle skada utan snarare tvärtom.

Vid nästa kongress om tysk litteratur, som hölls i Paris i januari 1992, var bara Pelletier och Espinoza med. Morini var också inbjuden, men hans hälsa var vid det tillfället ännu mer vacklande än vanligt, varför läkaren avrådde honom bland annat från resor, även kortare sådana. Kongressen var inte så tokig, och trots att Pelletier och Espinoza hade almanackan fulltecknad lyckades de hitta ett hål så att de kunde gå och äta tillsammans på en liten restaurang på rue Galande, nära Saint-Julien-le-Pauvre, där de förutom att tala om sina arbeten och intressen ägnade sig åt att under efterrätten spekulera om den melankoliske italienarens hälsa, en vacklande hälsa, en dålig hälsa, en urusel hälsa, som dock inte hindrade honom från att börja skriva på en bok om Archimboldi, en bok som, enligt vad Pelletier berättade att italienaren hade sagt i telefon, om på allvar eller på skämt kunde Pelletier inte avgöra, skulle bli den stora boken om Archimboldi, pilotfisken som länge skulle simma bredvid den stora svarta haj som var tyskens verk. Både Pelletier och Espinoza hyste respekt för Morinis kunskaper, men Pelletiers ord (som uttalades som inne i en gammal borg eller inne i en fängelsehåla utgrävd under en gammal borg) lät hotfulla på den fridsamma lilla restaurangen på rue Galande, och de bidrog till att sätta punkt för en afton som inlets i artighetens och de uppfyllda önskningsarnas tecken.

Inget av detta lyckades dock ge en bitter bismak åt Pelletiers och Espinozas relation till Morini.

De möttes igen alla tre under sammankomsten för tyskspråkig litteratur i Bologna 1993. Dessutom medverkade alla tre i nummer 46 av den i Berlin utgivna tidskriften *Literarische Studien*, som helt ägnades åt Archimboldis verk. Det var inte första gången de skrev i den. I nummer 44 hade man publicerat en text av Espinoza om gudsbegreppet hos Archimboldi och hos Unamuno. I nummer 38 hade Morini en artikel om tillståndet för tyska litteraturstudier i Italien. Och i nummer 37 var Pelletier upphovsman till en översikt om nittonhundra-talets viktigaste tyska författare i Frankrike och Europa, en text som i förbigående sagt ledde till protester och ett och annat häftigt utbrott hos läsarna.

Nummer 46 är emellertid det som är viktigt för oss, för det var där det blev uppenbart att det fanns två skilda grupperingar med helt olika syn på Archimboldi, å ena sidan den som utgjordes av Pelletier, Morini och Espinoza, å den andra Schwarz, Borchmeyer och Pohl, men det var också det nummer där det fanns en text av Liz Norton, fullkomligt lysande enligt Pelletier, väl underbyggd och klart framställd enligt Espinoza, intressant enligt Morini, och som dessutom (och utan att någon bett om det) stödde fransmannens, spanjorens och italienarens teser och flera gånger hänvisade till dem, så att det klart framgick att hon kände väl till deras arbeten och hade läst dem i tidskrifter och i volymer utgivna hos specialinriktade bokförlag.

Pelletier funderade på att skriva ett brev till henne, men gjorde det inte när det kom till kritan. Espinoza ringde till Pelletier och frågade om de inte borde ta kontakt med henne. De var osäkra på hur de skulle bete sig och kom överens om att fråga Morini. Morini sa ingenting. Det enda de visste om Liz Norton var att hon undervisade i tysk litteratur på ett universitet i London. Och att hon, till skillnad från dem, inte var professor.

Kongressen om tysk litteratur i Bremen blev stormig. Helt oväntat för de tyska Archimboldikännarna gick Pelletier, med hjälp av Morini och Espinoza, till attack som Napoleon i Jena, och det stod inte på

förrän Pohl, Schwarz och Borchmeyer fick se sig besegrade och hals över huvud flydde ut på Bremens kaféer och ölhallar. De unga tyska lärare som var närvarande under striden var först helt förstummade men tog sedan parti för Pelletier och hans vänner, om än med vissa reservationer. Publiken, till större delen unga universitetsstudenter som åkt tåg eller minibuss från Göttingen, valde också den sida och höll med Pelletier i hans glödande och kortfattade tolkningar, och utan några som helst reservationer hängav den sig entusiastiskt åt den dionysiska, festliga, liksom karnevaliska syn som förfäktades av Pelletier och Espinoza. Två dagar senare gick Schwarz och hans anhängare till motattack. Mot Archimboldi ställde de Heinrich Böll. De talade om ansvar. Mot Archimboldi ställde de Uwe Johnson. De talade om lidande. Mot Archimboldi ställde de Günter Grass. De talade om medborgaransvar. Borchmeyer ställde till och med Friedrich Dürrenmatt mot Archimboldi och talade om humor, vilket Morini tyckte var höjden av oförsämndhet. Då kom Liz Norton som sänd av försynen och smulade sönder motattacken, som en Desaix, som en Lannes, en blond amason som talade en ytterst korrekt tyska, kanske något för snabb, och lade ut texten om Grimmelshausen och om Gryphius och om många andra, bland annat Theophrastus Bombastus von Hohenheim, som folk i allmänhet känner bättre under namnet Paracelsus.

Samma kväll åt de middag tillsammans i en lång smal ölhall nära floden, vid en mörk gata på båda sidor flankerad av gamla hansabyggnader varav en del såg ut att ha tillhört den nazistiska administrationen. De kom ner i ölhallen via trappor våta av duggregnet.

Lokalen kunde inte ha varit mer förskräcklig, tänkte Liz Norton, men det blev en lång och trevlig afton och Pelletier, Morini och Espinoza var inte det minsta högdragna mot henne, vilket gjorde att hon kände sig väl till mods. Hon kände givetvis till det mesta de hade publicerat, men det som överraskade henne (positivt, givetvis) var att de också kände till en del av det hon hade skrivit. Samtalet genomgick fyra faser: i den första skrattade de åt den avbasning Norton hade gett

Borchmeyer och åt Borchmeyers allt större förskräckelse över hennes alltmer skoningslösa angrepp, sedan talade de om kommande träffar, bland annat en mycket märklig som, vad det påstods, skulle hållas på Minnesotauniversitetet med över femhundra lärare, översättare och specialister på tysk litteratur som deltagare och om vilken Morini hyste väl grundade misstankar att det handlade om ett falskt rykte, sedan talade de om Archiboldi och hans liv som man visste så lite om: alla, först Pelletier och sist Morini som brukade vara den mest tystlåtna av dem men den här kvällen var mycket talför, gick igenom anekdoter och skvaller och jämförde för femtioelfte gången de vaga uppgifter man hade tillgång till och spekulerade, som den som talar varv på varv om en älskad film, om hemligheterna runt den store författaren, var han kunde befinna sig och hur han levde, och till sist, medan de vandrade på Bremens våta och blänkande gator (om än bara stundtals blänkande, som om Bremen vore en maskin som bara då och då genomfors av livliga men kortvariga elektriska laddningar), talade de om sig själva.

Alla fyra var ensamstående och det föreföll dem vara ett uppmunt-
rande tecken. Alla fyra bodde ensamma, även om Liz Norton ibland delade sin lägenhet i London med en äventyrlig bror som arbetade för en frivilligorganisation och bara kom hem till England ett par gånger om året. Alla fyra var engagerade i sin akademiska karriär, även om Pelletier, Espinoza och Morini var doktorer och de båda första dessutom ledde den institution de arbetade för, medan Norton arbetade med sin doktorsavhandling och inte väntade sig att någonsin bli chef för tyska institutionen på sitt universitet.

Den natten tänkte Pelletier, innan han somnade, inte på gruffet på kongressen, han tänkte på sig själv där han gått på gatorna vid floden och Liz Norton som hade gått bredvid honom medan Espinoza körde rullstolen med Morini och alla fyra skrattade åt Bremens små stads-
musikanter som observerade dem, eller observerade deras skuggor på asfalten, fridsamt och oskuldsfullt stående på varandras ryggar.